

سلمان حبیبی^۱

دشمن‌شناسی از دیدگاه قرآن

رحمت جعفری اریسمانی و حسن دهشیری،

قم، دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه‌ی مدرسین

حوزه‌ی علمیه‌ی قم، چ اول، ۱۳۷۹ش، ۱۶۴ صفحه، وزیری.

نویسنده قرآن را دارای مکتب سیاسی خاص خود دانسته و به معرفی معیارهای آن برای شناخت دشمن پرداخته است. از دیدگاه نویسنده، خداوند در آیات متعددی، دشمنان متنوع جبهه حق را در شکل‌های گوناگونی معرفی و چهره‌ی واقعی آنان را آشکار نموده است. او می‌افزاید با توجه به دائمی بودن ستیز میان حق و باطل و پیروان آن دو، لازم است مسلمانان به قرآن رو کنند تا با بهره‌گیری از آموزه‌های آن بتوانند دشمنان را در هر چهره و لباسی بشناسند و بدین ترتیب، توطئه‌ها و نقشه‌هایشان را برای نابودی جبهه‌ی حق و مسلمانان نقش بر آب سازند.

کتاب *دشمن‌شناسی از دیدگاه قرآن* در هفت فصل تنظیم شده است: فصل نخست، با عنوان نگرشی به مکتب سیاسی قرآن کریم، در زمینه‌ی شناخت دشمنان، به مفاهیم و واژگانی همچون کید، مکر، ضلل، کفر، صدّ، خدع، عدو، بطانه، ولی، نفاق و نیز ویژگی‌های منافقان از دیدگاه قرآن و *نهج‌البلاغه* و علت دشمنی یهود با اسلام پرداخته است.

فصل دوم به جایگاه و اهمیت شناخت دشمن در مکتب اسلام اختصاص دارد. شیوه‌های مبارزه‌ی دشمنان با رهبران دینی همچون ایجاد تردید در حقانیت رهبری، شکستن قداست رهبری با استفاده از تهمت و افتراء، تضعیف دستیاران رهبر و تشکیلات رهبری، تحقیر و استهزای رهبری، بدل‌سازی و رهبر تراشی، تطمیع و تهدید رهبری، در فصل سوم مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۱. دانش‌آموخته‌ی حوزه‌ی علمیه‌ی قم، پژوهشگر و کتاب‌شناس.

شیوه‌های دشمنان برای تضعیف مبانی مکتب در فصل چهارم تبیین می‌گردد.

وی در فصل پنجم به انواع شیوه‌های دشمنان برای تحریف مبانی مکتب، مانند تحریف لفظی و معنوی، تحریف از طریق بدعت، کتمان، تجزیه، التقاط و غلو می‌پردازد. شیوه‌های دشمنان برای مبارزه با پیروان مکتب الهی همچون تلاش برای گمراه نمودن، اختلاف‌افکنی، تحقیر، تمسخر، تهمت‌های ناروا، محاصره‌ی اقتصادی، استفاده از عوامل نفوذی، ترویج فرهنگ استعماری، تبلیغات سوء و نیز شیوه‌های اساسی مبارزه با انواع توطئه‌های دشمنان مانند آراسته شدن به لباس صبر و تقوا، مبارزه با زمینه‌های نفوذ دشمنان، مبارزه‌ی منفی با دشمن، معرفی چهره‌ی دشمن، همکاری نکردن با دشمن، مبارزه‌ی قهرآمیز و جهاد از دیدگاه قرآن، از مهم‌ترین مباحث فصل‌های ششم و هفتم می‌باشد.

نگاهی قرآنی به فشار روانی

سید اسحاق حسینی کوهساری، تهران، انتشارات کانون

اندیشه‌ی جوان، چ اول، ۱۳۸۳ش، ۲۴۴ صفحه، رقعی.

با افزایش روزافزون افراد مبتلا به فشار روانی یا بیماری تمدن جدید، بررسی چپستی اضطراب و فشار روانی و راهکارهای درمان آن از منظر کتاب آسمانی ضروری به نظر می‌رسد. نگارنده در این کتاب، تلاش می‌کند علل و ریشه‌های اضطراب و فشار روانی را تحلیل کرده، راهکارهایی برای درمان آن از دیدگاه قرآن عرضه کند. شناخت فشار روانی، انگیزش و فشار روانی، عوامل فشار روانی و راهکارهای مقابله با فشارهای روانی، از مباحث اصلی کتاب هستند. در فصل نخست این کتاب، با عنوان «شناخت فشار روانی»، ابتدا تاریخچه‌ی نظریه‌های فشار روانی و تعریف آن از دیدگاه اندیشمندانی مانند: فروید، ژاسپر، هانس سلیه، والتر کانن، ولف، هینکل، پیکل، ساراسون، جورج، والراشتاین، جی برانسون، هنریتگتن و... و سپس نشانه‌های اضطراب و پی‌آمدهای مثبت و منفی آن مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل دوم، انگیزش و فشار روانی، تعریف انگیزه، انواع انگیزه همچون انگیزه‌ی تعادل

حیاتی (فیزیولوژیک)، انگیزه‌ی ایمنی، انگیزه‌ی عشق و تعلق (پیوستن و پذیرفته شدن)، انگیزه‌ی احترام و عزت نفس، انگیزه‌ی شناختی (دانستن، فهمیدن و کاویدن)، انگیزه‌ی ذوقی (تقارن زیبایی و نظم)، انگیزه‌ی خودشکوفایی، انگیزه‌ی معنوی یا متعالی (پرستش، نیایش، تقدیس) از دیدگاه قرآن و روایات و اندیشمندان مسلمان تبیین می‌گردد. آن گاه در فصول بعدی به معرفی عوامل متعدد استرس‌زا، از جمله بر هم خوردن تعادل حیاتی بدن، موقعیت شغلی، بحران‌های خانوادگی، محیط، سیاست، شخصیت و... می‌پردازد.

در بررسی روش‌های مقابله با فشار روانی، به ترتیب سه حوزه‌ی شناختی، رفتاری و عاطفه مورد بررسی قرار می‌گیرد. حوزه‌ی اول مربوط به جریان فطرت، تنها راه انحصاری آرامش روانی و ویژگی‌ها و پی‌آمدهای خروج از آن می‌باشد. حوزه‌ی رفتاری، آن دسته راه‌حل‌های عملی است که بیشتر با جسم انسان سر و کار دارد؛ نرمش، خواب، تن آرامی و... تلاش برای تنظیم عواطف و جلوگیری از غلبه هیجانات و سرانجام کنترل برون‌ریزی عاطفی، مربوط به حوزه‌ی آخر است. وی معتقد می‌باشد اسلام راه‌های بسیاری برای مقابله‌ی عاطفی با فشارهای روانی بیان می‌دارد که در این کتاب معرفی گردیده‌اند.

نگاهی به قصه و نکات تربیتی آن در قرآن

سید سعید مهدوی، قم، بوستان کتاب قم،

چ اول، ۱۳۸۱ش، ۳۱۲ صفحه، رقعی.

بخش مهمی از ادبیات جهان و قسمت بزرگی از آثار نویسندگان را «داستان» تشکیل می‌دهد. داستان‌نویسی، هنری بزرگ است که تأثیر اجتماعی شگرفی دارد. نویسنده با زبان داستان، می‌تواند مقصود خود را ساده‌تر و روشن‌تر بیان کند. داستان‌نویسی در واقع ارائه‌ی مثال است و آوردن مثال در تعلیم و تربیت، تعلیم عملی و نشان دادن عمل می‌باشد. قرآن، کتاب تربیت است و کتاب داستان و قصه نیست، ولی از این هنر در خدمت رشد و تعالی عقل‌ها و جهت‌دهی به زندگی بشر بهره می‌برد. هر قصه در قرآن به تناسب موقعیت ویژه‌ی

خویش، پیام‌های ارزنده‌ای دارد که در خور تأمل است. این کتاب در سه فصل، قصه را در قرآن بررسی کرده است: ویژگی‌های قصه، اهداف قصه در قرآن و نکات تربیتی قصه‌های قرآن، از جمله مباحث اصلی کتاب هستند.

در فصل نخست کتاب، ویژگی‌های قصه در قرآن با موضوع «گزینش و اجمال»، پراکندگی و تکرار، پیام‌داری، واقعیت‌گرایی، شخصیت‌پردازی، تقطیع و توصیف عینی حوادث بررسی شده است.

در فصل دوم، با استناد به آیاتی از قرآن، «اهداف قصه در قرآن» همچون عبرت‌گیری، گسترش قدرت تفکر، تثبیت و دلگرمی پیامبر اسلام ﷺ، بیان خبرهای غیبی، آشنایی با سیره‌ی انبیا، آشنایی با قوانین و سنن ثابت الهی، ارائه‌ی دعوت دینی و بیان قدرت الهی تشریح می‌شود.

در فصل پایانی، پس از تبیین جایگاه تربیت در فرهنگ اسلامی، درباره‌ی اصول و روش‌های تربیتی در قرآن مطالبی آورده شده است که مهم‌ترین آن عبارت‌اند از: تربیت در اسلام، خدامحوری، هدایت الهی، خودآگاهی، عزت نفس، بیداری وجدان، طغیان، غرور و تکبر، تربیت عقلانی، امر به معروف و نهی از منکر، راه نفوذ در دیگران، تکریم شخصیت انسان، تحریک ایمان، معرفی الگوهای سازنده، بیم و امید، صمیمیت و محبت، عوامل بازدارنده از تأثیر محیط، پیوند مکتبی و هماهنگی فکری، انسان و سنت‌های الهی و تثبیت ارزش‌های اخلاقی. در پایان کتاب نیز فهرستی از ارزش‌های اخلاقی و تربیتی داستان‌های قرآنی فراهم آمده است.

آسیب‌شناسی رفتاری انسان از دیدگاه قرآن
محمد نوروزی، قم، بوستان کتاب قم،
چ اول، ۱۳۸۴ش، ۴۵۵ صفحه، وزیری.

انسان میان دو بی‌نهایت قرار دارد: تکامل و سقوط. این عنصر مستعد می‌تواند برترین موجود هستی و نیز پست‌ترین آنها شود. سرشت او بر نیکی است و می‌تواند با قدرت «خرد» و «انتخاب» و راهنمایی سفیران الهی، به سوی کمال گام بگذارد. با این حال، می‌تواند تسلیم هوس، غفلت و جهل شود و همه‌ی سرمایه‌های وجودی خود را از بین ببرد و به ورطه‌ی سقوط فروافتد. بی‌شک، عامل سقوط او آفت‌ها و رداییلی است که به آنها دچار

می‌شود. این آفت‌ها کدام‌اند؟ آنچه در این کتاب مورد بحث و بررسی قرار گرفته، آفت‌ها و آسیب‌های رفتاری انسان از دیدگاه قرآن است که در سه بخش تنظیم شده و هر بخش شامل فصل‌های متعددی است.

نویسنده در بخش نخست با عنوان «انسان در قرآن»، ابتدا به شناخت انسان و ارتباط انسان‌شناسی با خداشناسی، ارتباط انسان‌شناسی با نبوت، ارتباط انسان‌شناسی با معاد و ارتباط انسان‌شناسی با اخلاق پرداخته و سپس آیات مربوط به آفرینش انسان را تبیین نموده و در ادامه، اوصاف انسان و نیز محاسن و امتیازهای انسان از دیدگاه قرآن را مورد بحث و بررسی قرار داده است.

زمینه‌های آفت‌ها و رداییلی انسانی، شامل وراثت، محیط، عیوب و آفت‌ها، زمینه‌ساز عیوب و آفت‌های دیگر، محبت به دنیا، بی‌نیازی و نیز سرچشمه‌ی آفت‌ها و رداییلی، مانند هوای نفس، جهل، دل‌بستگی به دنیا، متابعت شیطان، کفر و نفاق، از جمله مباحث مهم بخش دوم را تشکیل می‌دهند.

بخش سوم به «آفت‌ها و آسیب‌های فردی و اجتماعی انسان» اختصاص دارد. از نظر نویسنده، دروغ، اسراف و تبذیر، تعارض گفتار و کردار، از آفت‌ها و آسیب‌های فردی انسان و استهزا، بخل، تجسس، سخن‌چینی، بهتان و تهمت و غیبت، از آفت‌ها و آسیب‌های اجتماعی انسان به شمار می‌روند.

دین‌گریزی چرا؟ دین‌گرایی چه‌سان؟
قرآن و نظام تربیتی نسل نو
ابوالفضل ساجدی، قم، مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی

امام خمینی رحمته‌الله، مرکز انتشارات، چ اول، ۱۳۸۴ش، ۳۴۴ صفحه، وزیری.

نگارنده در این کتاب کوشیده است مشخص نماید چرا جامعه‌ی ما در مسیر تعلیم و تربیت دینی چندان قرین توفیق نیست. بر اساس این، وی با نگاهی بر تعلیم و تربیت دینی نسل نو، اسباب کام‌یابی، رهنمان طریق و چرایی دین‌گریزی آنان را از منظر قرآن بازگو

می‌کند. بی‌تردید، کاستی‌های نظام هدایت دینی، در ایمان‌ستیزی، به ویژه جوانان، نقشی شگرف دارد. کشف آسیب‌های موجود در روش و محتوای هدایت دینی نسل نو، آرزوی دیرین دین‌مداران است، همان‌گونه که دین‌گریزی جوانان نیز واژه‌ای آشنا و غم‌انگیز برای بسیاری از خانواده‌ها و عقده‌ای ناگشوده در قلوب خیل کثیری از خداپاوران است. آسیب‌های مزبور، جز فقدان باور قلبی و التزام عملی به آموزه‌های دینی و در نتیجه، حرکت به سوی مقاصد غیرالهی ثمره‌ای ندارد. جوانِ قربانی آسیب، سرمایه‌های وجودی خویش در امور صرفاً مادی صرف می‌کند و در شکل‌دهی بینش، گرایش و کنش خویش از منشور آسمانی فاصله می‌گیرد. به رغم تلاش‌های انجام‌شده برای هدایت آسمانی نسل نو، جامعه‌ی جوان ما به اهمتامی دوچندان و گفتمانی نو و پیاپی در این عرصه نیاز دارد و فضای جاری، فریاد ضرورت بازنگری در شیوه‌ی فرهنگ‌سازی و جهت‌دهی الهی جوانان را سر می‌دهد. نیل بدین مقصود و بهسازی روال کنونی، بدون کشف و پالایش آسیب‌های جاری و ارائه و کاربرد نظام هماهنگ و کارآمد هدایت دینی میسر نمی‌شود. بر اساس این، نگارنده در این اثر، پس از سخن از جایگاه رفیع نظام تعلیم و تربیت دینی، از آسیب‌های مشترک مبنایی که می‌تواند دامان این نظام را آلوده سازد، سخن به میان آورده است. سپس سایر آسیب‌ها به دو بخش آموزشی و پرورشی تقسیم شده، برخی از دلایلی را که نگارنده برای این امر برمی‌شمارد، در چهار موضوع کلی شامل آسیب‌های مبنایی، آسیب‌های بنایی، آسیب‌های تربیتی و آموزشی فراهم آمده است که مهم‌ترین آن عبارت‌اند از: اهداف آسیب‌زا، روش‌های آسیب‌زا، نبود ابزارهای کارآمد، فضای آسیب‌زا، ویژگی‌های آسیب‌زای معلم یا مربی، فقدان ابزارهای کارساز تربیتی، بیان آسیب‌زا، ضعف ترغیب به ادعیه و اذکار، فقر آموزش والدین جوان، نبود همگانی‌سازی فرهنگی، پاسخ ندادن به پرسش‌های دینی جوانان و غفلت از نکات مثبت نگرش مخالف و ... .

قرآن، روان‌شناسی و علوم تربیتی (۱) مجموعه مقالات

محسن عباس‌نژاد و دیگران، مشهد، بنیاد پژوهش‌های قرآنی

حوزه و دانشگاه، چ اول، ۱۳۸۹ش، ۴۲۴ صفحه، وزیری.

مجموعه مقالاتی در زمینه‌ی آموزه‌های قرآنی در موضوع علوم روان‌شناختی و تربیتی است. در این نوشتار، که شامل دو مجموعه مقالات روان‌شناسی و تربیتی با رویکردی قرآنی است، مباحثی درباره‌ی نقش ایمان و معنویت در کسب آرامش روانی و آثار تربیتی آن، نقش دین و آموزه‌های دینی و اخلاقی مانند صبر، امید، توکل و دعا در کاهش اضطراب و حل مشکلات فردی و اجتماعی ارائه شده و دیدگاه‌های قرآن و سنت در ترسیم فرایند جامع تربیتی و روان‌شناختی و تعامل آن با علوم روز در این عرصه منعکس گردیده است. عناوین مقالات مجلد نخست از این مجموعه و نیز اسامی نویسندگان آن عبارت‌اند از: بررسی نتایج فراگیری، پذیرش و کاربرد روان‌شناسی اسلامی / سیدابوالقاسم حسینی، ایمان در قرآن، عامل بنیادی سلامت روان / بهرام علی قنبری هاشم آبادی، بررسی میزان اثربخشی گروه درمانی معنوی - مذهبی در افزایش عزت نفس زندانیان مرد زندان مرکزی مشهد / حسین حسن آبادی، کنکاشی با رویکرد تربیتی در جزء هفتم قرآن / بهروز مهرام، تبیین شیوه‌های توسعه و بهبود شناخت دینی براساس آموزه‌های تربیتی قرآن کریم / مهدی سبحانی‌نژاد، حمید علّیین و علی سعیدی، خانواده‌ی ایده‌آل اسلامی / فرزانه غفاری، انسان در جست‌وجوی آرامش روانی، در پرتو آموزه‌های قرآنی / ابوالقاسم خوش‌کنش، جمشید جراره و حسین کشاورز، امید به آینده در قرآن / مهرداد کلانتری و سیدجعفر احمدی، بررسی اثرات روانی دعا بر کاهش اضطراب / ایران باغبان و مرضیه ملکپها، روش‌های مقابله با استرس از دیدگاه قرآن و علم / فریبا خدایی‌فر، مژگان مقامی و مریم تقی زاده، رویکردی قرآنی به حل مشکلات سازشی کودکان: فرایند بومی سازی مدل روان‌شناختی کیدز اسکیلز در فرهنگ دینی / هوشمند ابراهیمی، بررسی انسان کامل از دیدگاه اسلام در

نهج‌البلاغه و دیدگاه‌های روان‌شناسی / فاطمه آذرخرداد و دکتر حامد برماس، بیماری‌های معنوی و درمان آن از دیدگاه قرآن مجید / محمدعلی راه‌چمنی، عوامل مؤثر بر شادی در آیات قرآن و سیره‌ی معصومین / حسین علی یوسفی و مهری شیرانی.

قرآن، روان‌شناسی و علوم تربیتی (۲) مجموعه مقالات

محسن عباس نژاد و دیگران، مشهد، بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه، چ اول، ۱۳۸۹ش، ۳۸۴ صفحه، وزیری.

مجموعه مقالاتی در زمینه‌ی آموزه‌های قرآنی در موضوع علوم روان‌شناختی و تربیتی است. در این نوشتار، که شامل دو مجموعه مقالات روان‌شناسی و تربیتی با رویکردی قرآنی است. مباحثی درباره‌ی نقش ایمان و معنویت در کسب آرامش روانی و آثار تربیتی آن، نقش دین و آموزه‌های دینی و اخلاقی مانند صبر، امید، توکل و دعا در کاهش اضطراب و حل مشکلات فردی و اجتماعی ارائه شده و دیدگاه‌های قرآن و سنت در ترسیم فرایند جامع تربیتی و روان‌شناختی و تعامل آن با علوم روز در این عرصه منعکس گردیده است.

عناوین مقالات مجلد دوم از این مجموعه و نیز اسامی نویسندگان آن بدین قرار است: بررسی رابطه‌ی بین مقابله‌های مذهبی و سلامت روان در بیماران مبتلا به MS / مهرانگیز شعاع کاظمی، بررسی زمینه‌های غم و اندوه و عوامل مقابله با آن از دیدگاه قرآن / علی اکبر زینالو و فتاح مرتضوی، تحلیل مفهوم تقوا و روش‌های پرورش آن / یحیی کاظمی، زهرا نیک‌منش و محمد رحیمی، بررسی نگرش قدسی به روابط جنسی زن و مرد از منظر قرآن و حدیث و مقایسه آن با نگرش کلیسای مسیحی / علی نقی فقیهی، باقر غباری بناب و فاطمه رفیعی مقدم، خودشناسی در چهارچوب ابعاد روانی انسان منطبق با بینش قرآنی و پی‌آمدهای آن در تعلیم و تربیت / علی نقی فقیهی، فاطمه رفیعی مقدم، ویژگی‌های شخصیتی انسان در قرآن / فخرالسادات قریشی‌راد، تبیین دوست و دوست‌یابی براساس

متون دین مبین اسلام «قرآن، نهج‌الفصاحه و نهج‌البلاغه» / محسن فرمهیمنی فراهانی و سمیه ابوالقاسمی، نقش ایمان مذهبی در آرامش روانی / مجید نداف و دکتر قبولی، زیارت درمانی / مرتضی منطقی و سمیه علیپور، دیدگاه‌های جدید نقش مذهب در سلامت روان / محمدباقر رضاعلی، تلاوت قرآن و رضایت از زندگی در سرای سالمندان / خدیجه شریفی، زهرا سوکی، زهرا قنبری و زهرا تقربی، بررسی مقایسه‌ای تأثیر آوای قرآن کریم به دو روش ترتیل و صوت خوش، در کاهش اضطراب بیماران قبل از عمل جراحی / فرید شمسایی و سعید بشریان، بررسی رابطه‌ی بین دعا و روان‌درمانی از منظر قرآن و دیدگاه امام سجاد 7 / سعیده شفیعی‌پور، نقش تلاوت فردی و گروهی قرآن در سلامت روان زنان مسلمان / زهرا تقربی، لیلا تقربی، خدیجه شریفی و زهرا سوکی، تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن و روان‌شناسی / مریم مشایخ و عبدالله شفیعی‌آبادی.